

„Kívül aranyos, belül kegyelmes”

Hálatelt sorok Erdélyi Zsuzsanna néprajztudós életéért*

„Nyisd meg, Uram, nyisd meg,
A te szent kapudat,
Te szent kapud előtt,
A Te szent ajtódat!”*

Erdélyi Zsuzsanna a magyarországi néprajzi gyűjtések bölcsőjénél bábáskodó Erdélyi János irodalomtörténész unokajaként és a hasonló elhivatottságú és foglalkozású Erdélyi Pál egyetemi tanár lányaként látta meg a napvilágot Komáromban, 1921-ben. Magyar, olasz és filozófia szakot végzett a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 1940–1944 között, ezáltal kötődött Karunkhoz első alkalommal. A Római Egyetem és a Santa Cecilia Zeneakadémia ösztöndíjasa bölcsészettudományból doktorált, majd az első női külügyerként dolgozott, ahonnan 1948-ban politikai okokból elbocsátották. Az akkor már világhírű Lajtha László (1892–1963) zeneszerző, tanár, karnagy és népzene-gyűjtő kutatócsoportjában textológaként dolgozott 1953-tól kezdve. A somogyi Nagyberényben, 1968. december 17-én a 98 esztendő Babos Jánosné Ruzics Rozáliától hallotta meg a rendkívüli szépségű, középkori eredetű, műfajában ez idáig soha, senki által nem kutatott imádság-típust. Idézzük gyűjtéséből e nagyberényi alapszö-

vegnek tőle csak néhány szóban eltérő perenyei változatát:

Nárázetbeli Jézus, zsidóknak királya,
Veszédelemben lévő forgóknak Istené,
Megtetésült Szent Ige,
Ne hagyjál bűnben elveszni.
Szent Isten,
Szent erős Isten,
Szent halhatatlan Úristen,
Könyörülj rajtunk.
Hét kereszt alatt lefekszünk,
Hét kereszt alatt fölkelünk.
Őrizz angyal éjfélig,
Boldogságos Szűz Mária veradtig,
Jézus Krisztus mindétig.
Hogy gyarló testünk nyugodjék,
De szívünk el ne aludjék.
Hogy téged mindénkor lásson,
Mindén gonosz távoztasson.
Minket az angyal őrizzen,
Szent keresztjével megjegyezzén,
Sátán tőlünk elménjen,
Jézus maga velünk légyen.
Malasztnak anyja, Mária,
Irgalmasságnak Szent Anyja,
Légy lelkünk oltalmazója,
Végórán befogadója.
Istennek hív Szent Angyala,
Engem őrzésed alá
Az Úr kegyelmességéből,
Bizattam anyám méhéből.

Világon látogass,
Őrizz, vezérelj és támogass.
Fe(h)ér rózsza Mária,
Gyönggyel gyökerezzék,
Aranyat virágozzál.
A mi házunk négyoszloget,

* A PPKE BTK Dékáni Hivatal felkérésére készült megemlékezés, első megjelenési helye: <https://btk.ppk.hu/karunkrol/hirek/kivul-aranyos-belul-kegyelmes>

Négy szép angyalok forogjatok,
Négy szép angyalok öröködjeték.
Kérésztek forogjatok
Boldogasszon ágyába,
Ábrahám kebelébe.
Hét szülte világot,
Világ szülte Szent Annát,
Szent Anna szültő Máriát,
Mária szültő Szent Fiát,
Világ megváltóját.
Kitekintek napkelet felé,
Ott látok egy szép templomot,
Kívül aranyos,
Belül irgalmas.
Benne vagyon Krisztus Urunk
Térdig vérbe,
Könyökig könnybe.
Méne Jézus Paradicsom felé,
Vasszegekkel szegezük,
Vasvesszőkkel vesszőzik.
Három csöpp vére lecsöppenik,
Szent angyalok fölszedik,
Arany tányérba teszik,
Lórikomba felviszik,
Krisztus Urunk elejébe teszik.
Krisztus Urunk azt mondja,
Sem tréfa, sem játék,
Ki ezt az imádságot napjába
Kétszer elmondja,
Hét halálos bűne bocsáttatik.

Az általa felfedezett és az MTA Néprajzi Osztályán 1970. február 11-én bemutatott, majd elsőként az *Új Írás* 1970. szeptemberi számában közkinccsé tett műfaj az archaikus apokrif népi imádság elnevezést kapta. Mezey László történész, Holl Béla irodalomtörténész és Pais Dezső nyelvész korreferáltak. A műfaj lényege: a késő középkor

és a barokk kor, elsősorban ferences kolostori irodalmának elmélkedései, prédikációi, misztériumjátékai maradtak fenn lírai, néha párbeszéd, öszszességében töredékes formában a nép körében. Fő témájuk Jézus Krisztus és Szűz Mária együttsszenvedése, a pénteki nap hangsúlyos szerepe, amit az imádkozó asszonyok még hosszú évszázadok távlatából is megrendülve mondtak el. A „térnyig vérbe, könyökig könnybe, színye szomorodva, szen verit verítve” fogant Mária-síralmakban gyakran az énekes asszonyok saját, édesanyjai fájdalomra jutott szakrális magaslataira, hiszen „égen megyen egy madár, / nem madár, szárnyas angyal, / szárnya alatt szent ótár, / szent ótárban igaz hit, / igaz hitben Boldogasszony.” Kisboldogasszony, advent és karácsony „szent aranygyos” hajnalain „ég szülte földet, / föld szülte fát, / fa szülte ágát, / ága szülte bimbaját, / bimbaja szülte szent Annát, / Szent Anna szülte Máriát, / Mária szülte Krisztus Urunkat, világ Megváltóját.”

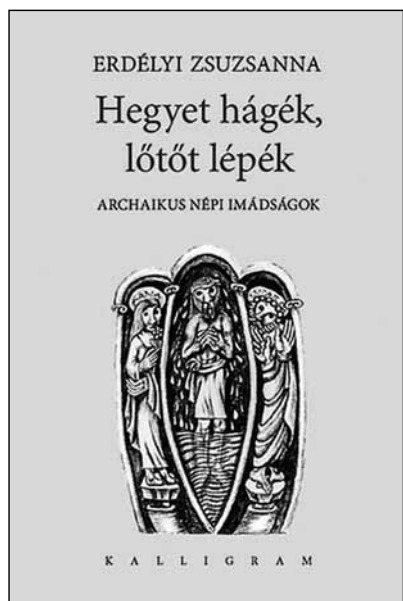
A nagyberényi leletet követően, Nagy Gáspár költő szavát idézve „imahalló Zsuzsanna” szakadatlanul, mintegy négy évtizeden át e műfaj gyűjtője, rendszerezője, forráskutatója, közzé tevője; tudományos és népszerűsítő előadások százaival a szó klasszikus értelmében vett tanítója lett az egész magyar nyelvterületen. A Néprajzi Múzeumban, majd az MTA Néprajzi Kutató Csoportjában, 1989-től a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége alapító tagjaként végzett munkája és tanítványai révén közel ötvenezer archaikus népi imádság-szöveggel rendelkezünk az egész magyar nyelvterületről. A nemzetközi téren is emblematikus jelentőségűvé magasodott, először 1974-ben kisebb, majd 1976-ban közel 800 oldal, 1999-ben 1100 oldal terjedelemben megjelent könyvének, *Hegyet hágék, lőtőt lépék...* címét idézve: hegyet hágott és lőtőt lépett – a 10 kilós Uher-magnót éveken át vállán cipelve és minden ellenállást legyőzve – annak érdekében, hogy a legelhagyatottabb falvak (testi szemmel) legerőtlenebb asszonyaihoz, valójában élő kódexlapjaihoz is eljusson, és tőlük a 24. órában megörökítse a messzi évszázadokból származó imádságokat, ráolvasásokat, az egész egyházi évet átfogó népénekeket, kántálókat és legendabal-

ladákat. Emellett számos kéziratos énekeskönyv, ponyvanyomtatvány, az egyéni, családi és közösségi áhítathoz tartozó szakrális tárgy (rózsafüzér, szobor, szentkép, stb.) köszönheti Erdélyi Zsuzsannának fennmaradását. Ezekből a tárgyi leletekből hozta létre a Népi Vallásosság Gyűjteményt Esztergomban, 1980-ban. Az általa méltán nagyra értékelt, iskolamesterek és előénekesek által papírra vetett népi vagy félnépi kéziratos énekeskönyvek közül gyűjteményében a legkorábbi darab a vasi Kenyeri községből, 1708-ból való, legkésőbbi példánya a 20. század közepéről őrzi népünk páratlan és pótolhatatlan irodalmi, zenei és kegyességtörténeti értékeket hordozó, őszinte, ma is csodálatot keltő, tiszta lelkiiséget hordozó áhítatát. Közülük sok szöveget tett közkinccsé folyóiratcikkeiben. Gyűjtési felhívásai nyomán ezrével érkeztek és nyíltak meg – a borítékon egy alkalommal „Dr. Gyűjtő Zsuzsanna – Budapest” címzésre – a kemény emberi sorsok leírásával együtt, Pais Dezső nyelvész szavaival élve, addig „terra incognita”-ként élő fohászok.

Erdélyi Zsuzsanna a hazai nemzetiségek, továbbá több európai nép körében végzett gyűjtést. Terepen és külföldi könyvtári kutatással Írországtól a calabriai albánokon keresztül Grúziáig találta meg a magyar szövegek párhuzamait. Ennek gyümölcseként 2001 óta az *Aki ezt az imádságot... Élő passiók* című könyvében 20 nemzet archaikus imádságait olvashatjuk.

Erdélyi Zsuzsanna húga, T. Erdélyi Ilona professzor asszony magyar sza-

A számos más kitüntetés mellett Hamburgban Népművészeti Európa-díjjal (1983), Palermóban a Pietré-díj arany fokozatával (1996), Magyar Örökség Díjjal (1998), II. János Pál pápa levelével (2001), Kossuth-díjjal (2001), a Magyar Művészeti Akadémia Nagydíjával (2014) és a Nemzet Művésze (2014) kitüntetett elismeréssel jutalmazták Erdélyi Zsuzsannát. Az általa gyűjtött és klasszikussá tett fohászokat templomban soha nem imádkozták, nemzedékről nemzedékre, nagyanyáról unokára öröklődtek. Belőlük hit, megtartó erő, érték, lelki mélység és lírai szépség sugárzik. Anyanyelvünk, kultúránk és lelkiségünk egyedülálló gyémántdarabkái ezek a fohászok, amelyekből – reményeink szerint – még hosszú évszázadokon át táplálkozhat nemzetünk és az emberiség.

Esti imádság (Perenye, Vas m.) szavaival búcsúzunk Isten ajándékától és a Boldogasszony követétől, aki 2015. február 13-án adta vissza lelkét Teremtőjének:

Uram, Jézus Máriám,
Szent őrzőangyalom,
Őrizz meg az éjszakának idejében,
Tűztől, víztől, hirtelen haláltul,
Lefekszem az én ágyomba,
Mint egy álom, koporsómba,
Engem az angyal őrizzen,
Szent kereszttel megjegyezzén,
Jézus maga velem légyen.
Ó, Jézusom, nekéd élek,
Ó, Jézusom, nekéd halok,
Tied vagyok élve,
Tied vagyok halva, ámen.

Erdélyi Zsuzsanna lelke üdvéért a Budapest-belvárosi Egyetemi Templomban 2015. március 11-én, szerdán 18 órakor mutattak be engesztelő szentmisét. Végző búcsút március 12-én, csütörtökön 14.30-tól vehettünk Budán, a Farkasréti temető Makovecz-ravatalozójában.

(A közölt kép forrása: A kép forrása: www.mno.hu, 2015. február 13.)

kos, nappalis és doktorandus növendékek százait oktatta és nevelte az elmúlt két évtizedben Karunkon. A PPKE BTK piliscsabai Campusán Erdélyi Zsuzsanna két alkalommal tartott előadást: az Újkori Történeti Tanszék nevében meghívásomra 2002. március 20-án a Quaestura teltházás Díztermében három és fél óras előadásával bilincselte le hallgatóit, akik ezek után még közel két órán át kérdezték a magyar néprajztudomány mindig közvetlen és egyúttal határozott stílusú nagyasszonyát. Másodsor „A ferences lelkiség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára” című nemzetközi művelődéstörténeti szimpózium plenáris ülésén, 2002. október 14-én tanított minket a Stephaneum Auditorium Maximumában. A népekeket tárgyaló

II. lelkiségtörténeti konferenciára 2009. április 24-én nem tudott eljönni, kérésére jelen sorok íróját érte a megtiszteltetés, hogy előadását felolvashatta. Ennek ellenére elköltözéséig megállás nélkül, változatlan küldetésstudattal és friss elmével dolgozott. Amikor idén január 10-én, 94. születésnapján megköszöntöttem és hogylétéről érdeklődtem, ezt válaszolta: „Aranyos fiam, kicsit fáradt vagyok, már megint éjjel egy óráig dolgoztam!”

MEDGYESY S. NORBERT PhD egyetemi adjunktus a PPKE BTK Újkori Történeti Tanszékén.